

WANPRAKTIJKEN BIJ TRANSNATIONALE ADOPTIE

3. RAPPORT VRAGENLIJST GEADOPTERDEN

van dr. Yana Jaspers, dr. Julia Villanueva O'Driscoll & Prof. dr.
Jenneke Christiaens

Inhoudsopgave

INLEIDING	2
1. METHODOLOGIE	2
1.1. DE VRAGENLIJST	2
1.2. VERSPREIDING	3
1.3. ANALYSE	3
2. RESULTATEN	4
2.1. DEMOGRAFISCHE GEGEVENS RESPONDENTEN	5
2.2. WANPRAKTIJKEN	8
2.3. HULP EN ONDERSTEUNING	18
3. CONCLUSIE	21
4. BIJKOMENDE BEMERKINGEN EN VERDER ONDERZOEK	22
REFERENTIES	24

INLEIDING

Dit rapport brengt een overzicht van de bevraging van geadopteerden in Vlaanderen die wanpraktijken ervaren bij hun adoptieproces. Zowel demografische gegevens van repondenten, de ervaren wanpraktijken, hun ervaringen en noden rond hulp en ondersteuning komen aan bod.

1. Methodologie

Deze zelfbeoordelingsvragenlijst had als doel een exploratief beeld te schetsen van de verschillende soorten wanpraktijken, fouten en onrecht bij transnationale adoptie.¹ Daarnaast werd ook bevestigd wat de praktische en emotionele gevolgen van wanpraktijken kunnen zijn en welke maatregelen geadopteerden hierbij helpend achten. Vermits het om een zelfbeoordelingsvragenlijst gaat, staat het eigen oordeel, de beleving, de ervaring en de interpretatie van de respondenten centraal.

1.1. De vragenlijst

De vragenlijst werd opgesteld met Qualtrics software, de vragen werden geformuleerd op basis van de bevindingen uit de literatuur (o.a. Baglietto, 2016), en voorbeelden van gelijkaardig onderzoek uit het buitenland (bijvoorbeeld ter Meulen, Smeets, Juffer, 2019).

De vragenlijst bestond uit drie delen: een eerste deel betrof de demografische persoonsgegevens (leeftijd, herkomst, ...), het tweede deel bestond uit vragen omtrent wanpraktijken (soorten wanpraktijken, periode, ...) en het laatste deel omvatte de psychosociale gevolgen van de wanpraktijken. In totaal bestond de vragenlijst uit 34 vragen, met een gemiddelde invultijd van 24 minuten.

De criteria die werden vooropgesteld om te duiden door wie de vragenlijst kon worden ingevuld, werden als volgt geformuleerd: personen van *minimum 18 jaar*, die *geadopteerd werden buiten België*, waarbij de adoptie via een *Vlaamse instelling* gebeurde of de persoon *in Vlaanderen* woonde bij aankomst in België en *weet had van fouten, onrecht of wanpraktijken* binnen zijn/haar adoptieproces.

Met oog op validiteit en betrouwbaarheid werd de vragenlijst vóór de verspreiding ingevuld door zes geadopteerden en aan de hand van hun feedback aangepast (vb. onduidelijke vraagstelling, woordgebruik en terminologie, bepaalde nuances, relevantie, ...). Vermits het onderzoek focust op een

---

¹ Om de tekst leesbaar te houden, gebruiken we in de rest van dit rapport 'wanpraktijken' wanneer we het hebben over wanpraktijken, fouten en onrecht bij transnationale adoptie.

emotioneel erg beladen thema, vooral voor de betrokkenen zelf (in dit geval de respondenten/geadopteerden), kozen we ervoor respondenten niet te verplichten om elke vraag in te vullen om hun vragenlijst als valide te beschouwen (geen zogenaamde *force answer*). Dit vanuit ethische en deontologische overwegingen. Dit gaf de geadopteerden de mogelijkheid om toch de vragenlijst in te vullen, en eventuele vragen die ze niet wensten in te vullen open te laten. Daarnaast werden contactgegevens van de onderzoekers en professionele diensten (Steunpunt Adoptie, a-buddy, Teleonthaal) vermeld op het einde van de vragenlijst, in geval respondenten na het invullen van de vragenlijst moeilijkheden ervaarden en een verder gesprek wensten.

1.2. Verspreiding

De vragenlijst werd gedeeld via verschillende kanalen: sociale media (Facebook, Instagram, Twitter, ...), oproepen via e-mails binnen eigen academische onderzoeksnetwerken en websites, en een krantenartikel in *Het Nieuwsblad*. Daarnaast werden ook verscheidene stakeholders uit het adoptielandschap en de participanten zelf uitgenodigd om de vragenlijst te verspreiden. De vragenlijst werd gedurende vijf en halve week opengesteld in de periode september-oktober 2020. Er werden tijdens deze periode op verschillende tijdstippen oproepen gedaan via bovengenoemde kanalen om enerzijds respondenten aan te moedigen om de survey in te vullen en anderzijds om de vragenlijst te verspreiden.

1.3. Analyse

De analyse van de vragenlijst gebeurde zowel via statistische software SPSS als met Microsoft Excel. De dataset werd uit Qualtrics geëxtraheerd, vervolgens werden aan de hand van SPSS en Excel tabellen getrokken. Gezien in de vragenlijst ook ruimte was voor eigen inbreng van de respondenten, om meer toelichting te geven bij hun gekozen antwoord (gelabeld als 'verdere uitleg') of een geheel eigen antwoord te geven buiten de door ons vooropgestelde categorieën (gelabeld als 'andere'), was er aanzienlijk wat kwalitatief materiaal in de dataset aanwezig. Deze werd handmatig geanalyseerd en na interpretatie, waar mogelijk, verder opgenomen in de bestaande tabellen.

2. Resultaten

Initieel vulden 134 respondenten de vragenlijst in. Echter, 35 van de respondenten vulden onvoldoende gegevens in om er rekening mee te kunnen houden. 99 respondenten vulden het eerste deel (persoonsgegevens) van de vragenlijst in, waarvan 35 echter de twee laatste delen (betreffende de wanpraktijken) niet verder invulden. Uiteindelijk vervulden 64 respondenten de gehele vragenlijst. Zoals reeds vermeld kozen we ervoor vanuit ethische overweging, en omdat de bevroegde thema's beladen konden zijn voor respondenten, dat respondenten niet elke vraag verplicht moesten invullen om de vragenlijst verder te zetten en af te ronden. Dit resulteerde in het gegeven dat niet alle 64 respondenten iedere vraag beantwoordden. De percentages en cijfers die in dit rapport worden besproken, slaan aldus op de cijfers van respondenten die de betreffende vraag effectief beantwoordden (in de tabellen aangeduid als N=x).

Voor het verklaren van het feit dat niet alle vragen door elke respondent werden beantwoord, kunnen enkele hypothesen worden vooropgesteld:

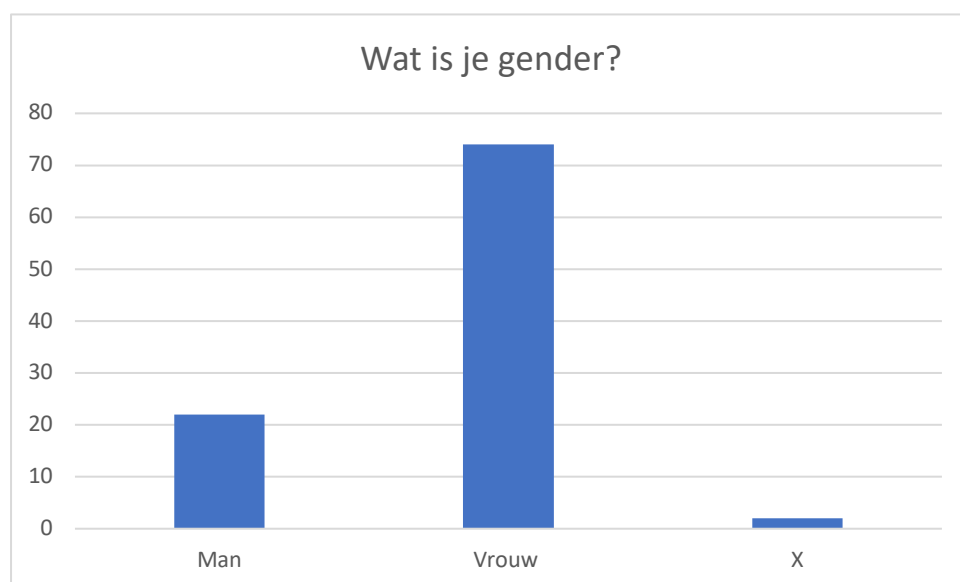
- 1) zoals reeds vermeld, betreft het een emotioneel beladen thema. Mogelijk bleek het invullen van de vragenlijst te confronterend of was het te zwaar om alle vragen in te vullen.
- 2) Hoewel er bij het begin van de vragenlijst duidelijk werd gesteld dat de vragenlijst bedoeld was voor mensen die wanpraktijken in hun adoptieproces ervaren, is het mogelijk dat respondenten zonder ervaring met wanpraktijken toch startten met de vragenlijst in te vullen en bij deel twee afhaakten omdat dit niet van toepassing was op hen.
- 3) Ten slotte kan het zijn dat het invullen van een online vragenlijst niet altijd even evident was en de vragen op zich niet voor alle respondenten even gemakkelijk te begrijpen waren. Zo kwam het voor dat een respondent aangaf een vraag niet te begrijpen. Het responspercentage op deze vragenlijst toont daarnaast aan dat het toespitsen op geadopteerden die wanpraktijken ervaren mogelijk de verspreiding bemoeilijkt heeft en met zich meebracht dat slechts een deel van geadopteerden zich rechtstreeks aangesproken voelde.

De demografische resultaten betreffen dus gegevens van 99 respondenten. De verdere resultaten betreffende de wanpraktijken, psychologische gevolgen en verdere noden, houden rekening met de resultaten van 64 respondenten. Hier vallen interessante exploratieve inzichten uit te halen die inzicht bieden in beleving en ervaring van geadopteerden met wanpraktijken.

2.1. Demografische gegevens respondenten

Er waren 22 mannelijke, 74 vrouwelijke en 2 X respondenten (N=98). Volgens de officiële cijfers van VCA² voor de periode tussen 2006-2019 werden in Vlaanderen gemiddeld 37% meisjes geadopteerd versus 63% jongens.³ We hebben echter geen representatieve cijfers ter beschikking met de genderverdeling voor de periode waarin onze participanten geadopteerd werden. Over de precieze verklaring van de genderverdeling in deze populatie kunnen we hier geen uitsluitsel geven. Mogelijke hypothesen voor de ongelijke genderverdeling in dit onderzoek zijn:

- 1) dat er destijds wel meer meisjes dan jongens geadopteerd werden in Vlaanderen (in Nederland lijkt die tendens inderdaad zo te zijn),⁴
- 2) dat meisjes meer te maken hebben met wanpraktijken,
- 3) dat vrouwen zich sneller openlijk en actief uitspreken over ervaren wanpraktijken (zie getuigenissen in de Vlaamse media) en zich daardoor ook gemakkelijker engageren voor dit soort onderzoek..

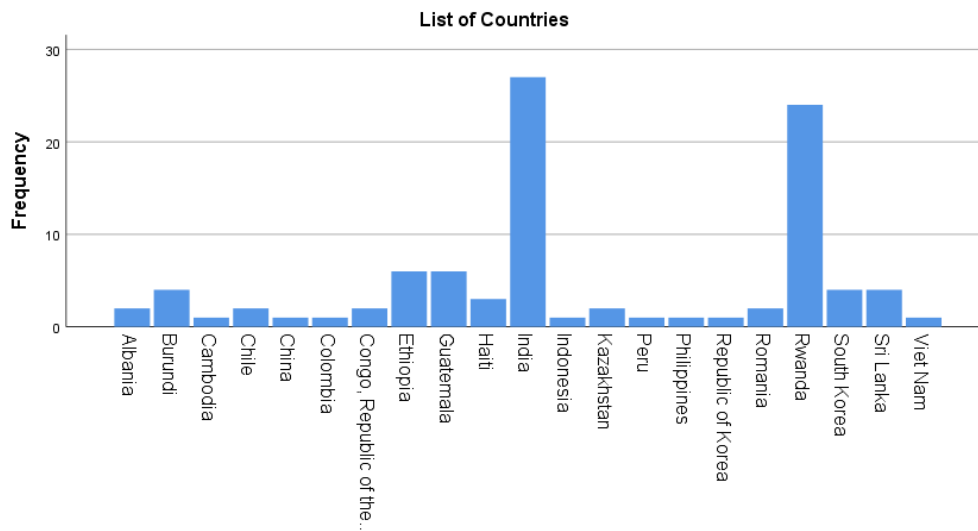
Grafiek 1: Gender

De meerderheid van de respondenten kwam uit India (27%) en Rwanda (24%), anderen kwamen uit Ethiopië (6%), Guatemala (6%), Burundi (4%), Zuid-Korea (4%), Sri Lanka (4%), Haïti (3%), Albanië (2%), Chili (2%), DR Congo (2%), Kazachstan (2%), Roemenië (2%), Cambodia (1%), China (1%), Colombia (1%), Indonesië (1%), Peru (1%), Filipijnen (1%), Rep. Korea (1%) en Vietnam (1%) (N=96).

² Vlaams Centrum voor Adoptie activiteitenverslagen, zie <https://www.kindengezin.be/cijfers-en-rapporten/rapporten/adoptie/default.jsp>.

³ Volgens de officiële cijfers van Hague Conference on Private International Law (HCCH) over heel België tussen 2005-2019 was de genderverdeling van geadopteerden gelijklopend (gemiddeld 50%-50%), zie Hague Conference on Private International Law, <https://assets.hcch.net/docs/1635db46-44ca-4934-aed5-2f4b4d76e2d3.pdf>.

⁴ Ter vergelijking waren in Nederland in de periode tussen 1995-2012, 55% van de transnationale geadopteerden meisjes, tussen 1995-2005 waren de meisjes zelf met gemiddeld 60% in de meerderheid, zie <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/80399ned/table?ts=1616841361249>.

Grafiek 2: Herkomstland

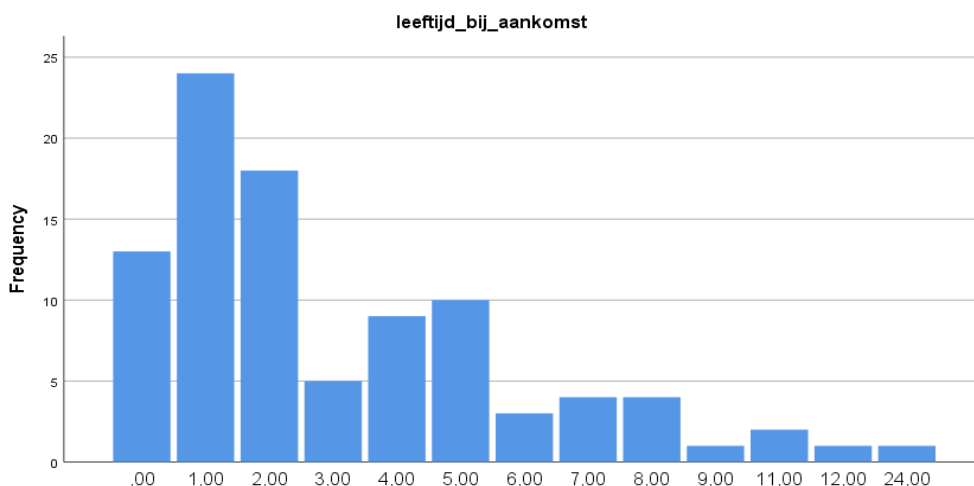
Om de demografische informatie van onze respondenten te kunnen kaderen in de bredere adoptiecontext, lijkt het ons hier relevant om enkele beschikbare geregistreerde adoptiecijfers mee te geven (overeenstemmend met de periode waarin onze respondenten geadopteerd werden; 1960-2009, zie verder). Voor de periode 1992-2009 geven cijfers van Kind & Gezin de tien meest voorkomende adoptielanden voor Vlaamse adopties weer als: India (616 totaal aantal geadopteerden over die periode), Ethiopië (572), China (418), Haïti (300), Filippijnen (241), Vietnam (191), Kazachstan (189), Colombia (170), Rusland (127), Roemenië (125). Andere landen (met minder dan 100 geadopteerden over die periode) waren: Ecuador, Zuid-Afrika, Rwanda, Sri Lanka, toenmalig DR Congo, Thailand, Chili, Cambodja, Bulgarije, Moldavië, Frankrijk, Bolivia, Burundi, Nepal, Polen, Oekraïne, El Salvador, Verenigde Staten, Togo, Portugal, Oeganda, Nigeria, Marokko, Kenia, Guinee, Gambia en Burkina Faso (zie historisch-sociaalwetenschappelijk deelrapport, Candaele).

Voor de periode 1981-1995 geven cijfers van de Dienst Vreemdelingenzaken voor adopties over heel België aan: India (2693), Colombia (1210), Zuid-Korea (851), Roemenië (510), Chili (495), Haïti (397), Sri Lanka (349), Thailand (340), Rwanda (329), Brazilië (208), Guatemala (189), Madagaskar (166), Filipijnen (104) en landen met minder dan 100 geadopteerden over die periode: Ethiopië, China, DR Congo, Rusland, Indonesië, Burundi, Ecuador, Mauritius, Bolivia, Cambodja, Pakistan, Polen, Nepal, El Salvador, Ivoorkust, Marokko, Hongarije, Bulgarije, Peru, Costa Rica, Mexico, Joegoslavië, Jemen, Kaapverdië, Togo, Senegal, Paraguay, Taiwan, Kameroen, Dominicaanse Republiek, Honduras, Tsjecho-Slowakije, Soedan, Oeganda, Mali, Libanon, Argentinië, Algerije, Tunesië, Suriname, Kenia, Hong Kong, Eritrea, Bangladesh (zie ook historisch-sociaalwetenschappelijk deelrapport, Candaele).

Daarnaast geven federale cijfers in de periode 2005-2018 aan dat de top 10 landen waar de meeste weigering van erkenning voor adoptie gebeurden: Congo (200 totaal aantal weigeringen over die periode), Ghana (68), Guinee (65), Kameroen (62), Rwanda (46), Turkije (37), Ivoorkust (30), India (16), Burundi (16), Nigeria (14).⁵

Hier valt op te merken dat uit de lijst van top 10 adoptielanden in de periode 1995-2009 (K&G) Rusland in onze lijst niet voorkomt en uit de top 10 lijst 1981-1995 (DVZ) Thailand bij onze respondenten niet voorkomt als herkomstland. In de lijst van top 10 landen waar de meeste weigering van erkenning voor adoptie gebeurde (echter zonder verder informatie over wat hiermee bedoeld wordt), komen Ghana, Guinee, Kameroen, Turkije, Ivoorkust en Nigeria niet voor als herkomstlanden van onze respondenten. Verder is India het land waar de meeste adopties gebeurden (zie cijfers K&G en DVZ), en staat het in dit onderzoek ook vooraan in de lijst. Ook Rwanda steekt er als tweede meest voorkomende land in dit onderzoek uit, hetgeen mogelijk te verklaren valt vanuit een breder sneeuwbaaleffect bij de verspreiding van geadopteerden uit Rwanda.

De participatie van geadopteerden uit bepaalde herkomstlanden (India, Rwanda, Ethiopië, Guatemala, Sri-Lanka,..) die zich de laatste jaren in het publiek debat kritisch uitspreken over wan- toestanden bij transnationale adopties in Vlaanderen, is mogelijk ook een beïnvloedende factor.⁶

Grafiek 3: Leeftijd bij aankomst

De gemiddelde leeftijd van de respondenten bij het invullen van de survey bedroeg 36 jaar (variërend tussen 18 en 68 jaar) (N=99). Hun gemiddelde leeftijd bij aankomst in België bedroeg 3 jaar en 8

⁵ Voor een exhaustieve lijst zie

https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/kinderen_en_jongeren/adoptie/statistieken/globale_statistieken

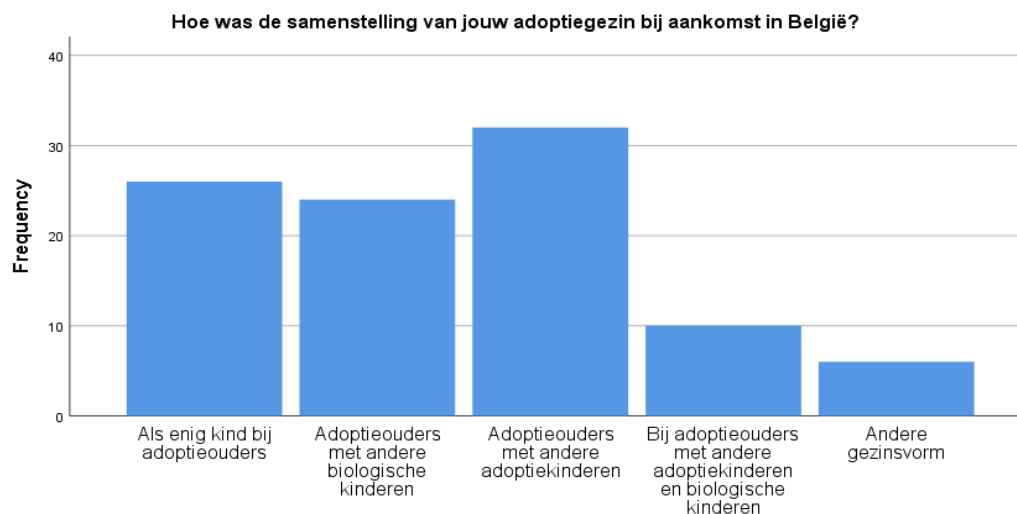
⁶ Zie ook het deelrapport historisch- sociaalwetenschappelijk onderzoek (Candaele), onderdeel 'Publieke klachten'.

maanden (0 tot 24 jaar) (N=97), hetgeen overeenkomt met een aankomst in België tussen de jaren 1960 en 2009.

82% van de adopties van de respondenten werd voltrokken via een dienst of NGO, 11% gebeurde via een privé-bemiddelaar (N=95). 2% van de respondenten werden geadopteerd door een alleenstaande ouder, de overige respondenten door adoptieouders, 32% met andere adoptiekinderen, 26% als enig kind, 24% met andere biologische kinderen, 10% met adoptie- en biologische kinderen, de overige 4% selecteerde een andere gezinsvorm waaronder: met andere pleegkinderen; met pluskinderen; met adoptie en pleegkinderen; of met biologische en pleegkinderen (N=98).

Grafiek 4: Samenstelling adoptiegezin

2.2. Wanpraktijken

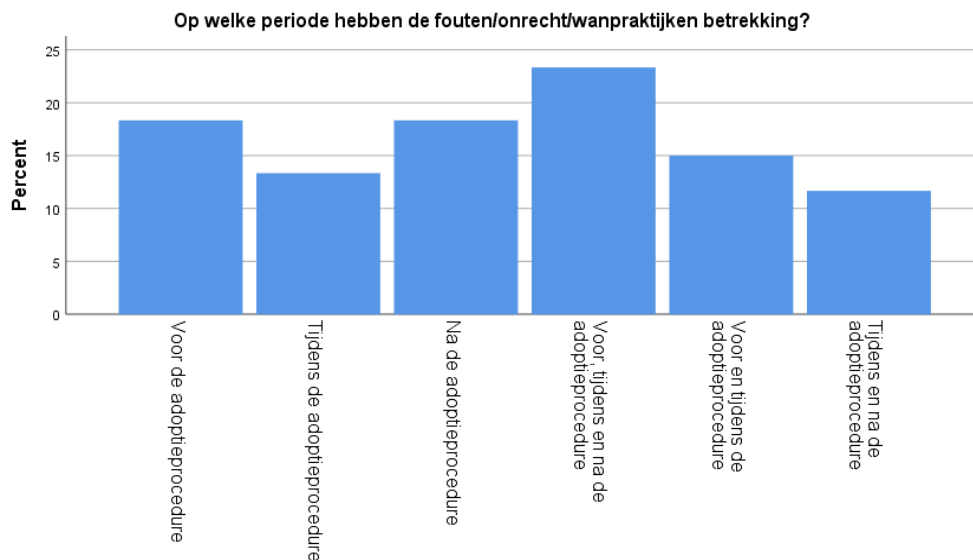
In dit deel overlopen we de aanleiding om te spreken van wanpraktijken, wanneer deze zich voordeden, over welke soorten wanpraktijken het gaat, wie de respondenten ervoor verantwoordelijk achten, of ze melding deden van de ervaren wanpraktijken en waar ze dit deden.

De **aanleiding om over de wanpraktijken te spreken** wordt geïllustreerd in onderstaande tabel,⁷ waarbij de vier grootste categorieën kunnen worden aangeduid als: officiële documenten, eigen ervaringen met het adoptiesysteem, ervaring of informatie van de eerste (i.e. biologische) ouder(s) of de adoptiedienst/bemiddelaar.

⁷ Bij de inachtneming van onderstaande tabellen over de frequentie van de gerapporteerde wanpraktijken vóór, tijdens en na de adoptieprocedure is het belangrijk om te duiden op de oorsprong van de frequentiecijfers. Het gaat in de kolom 'frequentie' niet over het aantal respondenten, maar over het aantal keren dat onze respondenten deze categorie hebben aangevinkt. Gezien meerdere antwoorden toegelaten waren, kan de optelsom van de absolute cijfers uit de frequentiekolom dus hoger uitkomen dan het aantal respondenten. Het gaat hier over het aantal keren deze antwoordmogelijkheid door onze respondenten werd geselecteerd.

Aanleiding om te spreken over wanpraktijken (N=63)	Frequentie
Eigen ervaring met adoptiesysteem	32
Officiële documenten	30
Ervaring of informatie van eerste ouders	27
Adoptiedienst of bemiddelaar	18
Ervaring of informatie van de adoptieouders	17
Informatie via Vlaams Centrum voor Adoptie	10
<i>Ervaring met dienst in geboorteland</i>	3
<i>Gebrek aan informatie bij zoektocht</i>	2
<i>Gelijkaardige adoptieverhalen in media</i>	2

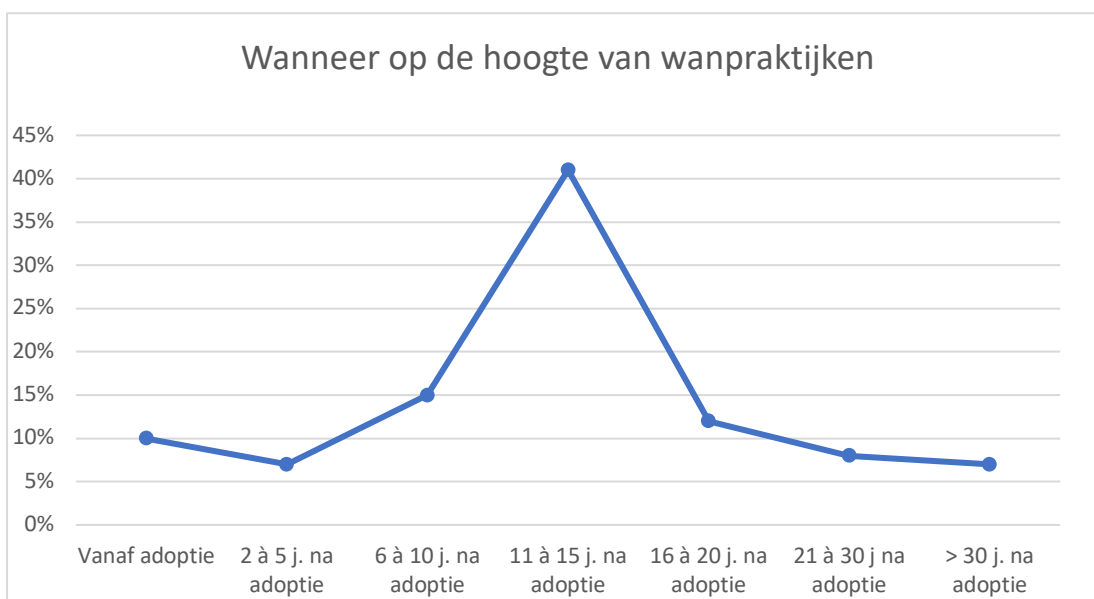
Tabel 1: Aanzet tot spreken over wanpraktijken

Grafiek 5: Tijdsperiode wanpraktijken

Bij het bevragen naar **de periode waarin de wanpraktijken hebben plaatsgevonden** valt op dat de periode waarin de wanpraktijken werden ervaren gelijkmatig verdeeld blijken te zijn over: vóór (18,3%), tijdens (13,3%) en na (18,3%) de adoptieprocedure. De meesten duiden aan dat wanpraktijken zich tijdens het volledige proces voordeden, dus zowel vóór, tijdens en na de procedure. Verder hebben 15% van de wanpraktijken betrekking op de periode vóór en tijdens en 11,7% op tijdens en na de adoptieprocedure (N=60).

De respondenten werden gevraagd aan te geven wanneer ze weet kregen van de wanpraktijken (zie grafiek 6). Hierbij gaf 10% aan reeds vanaf de adoptie zelf op de hoogte te zijn van de wanpraktijken. Opvallend hier is dat ruim 68% meer dan 11 jaar na de adoptie achter de wanpraktijken is gekomen. Als we de gemiddelde leeftijd van onze respondenten bij aankomst in België in acht nemen (3 jaar, 8 maanden) kan men deduceren dat het gros van de respondenten (41%) de wanpraktijken ontdekten tijdens hun puberteit en jongvolwassenheid (11 à 15 jaar na adoptie). Dit valt mogelijks te kaderen binnen de identiteitszoektocht die bij de puberteit hoort (Arnett, 2000; Hamilton & Hamilton, 2009), niettemin blijkt dat 7% pas dertig jaar na adoptie achter wanpraktijken in hun adoptieproces is gekomen.

Grafiek 6: Tijdstip kennisname wanpraktijken

Gerapporteerde wanpraktijken

Er werd gekozen om de **frequentie en aard van de wanpraktijken** te bevragen in drie periodes: vóór, tijdens en na de adoptieprocedure. Dit om inzicht te krijgen op mogelijke variatie van de soort wanpraktijken doorheen de adoptieprocedure. De categorieën van soorten wanpraktijken zijn gebaseerd op literatuur (o.a. Baglietto, 2016). Daarnaast hadden respondenten de mogelijkheid om meer uitleg toe te voegen. Deze categorieën, cursief aangeduid in de tabellen, waren dus geen oorspronkelijke antwoordcategorie op basis van de literatuur, maar werden door de respondenten als extra uitleg toegevoegd. Hier is het mogelijk dat, gezien het oorspronkelijk geen antwoordoptie was, er meer respondenten dan aangegeven in de tabel hier ervaring mee hadden.

In de periode vóór de adoptieprocedure zien we dat wanpraktijken gaan over: kinderhandel (20), gebrek aan bewijs dat de geadopteerde effectief wees was (19), eerste ouders gaven toestemming onder valse voorwendselen (17), eerste ouders gaven geen toestemming (11), werden onder druk gezet (7), of werden overtuigd om hun kind op te geven voor adoptie zonder officiële procedure (7). Verder werden er ook fouten in documenten gerapporteerd en ontvoering binnen en buiten de eerste familie. Een respondent gaf aan in een privé-weeshuis te verblijven waar ze niet geadopteerd zou worden, twee andere respondenten weten zelf niet goed welke fouten zich voordeden. Het problematische aspect lijkt zich vóór de adoptieprocedure dus voornamelijk rond de eerste ouders te situeren, die op verschillende manieren in de procedure met wanpraktijken te maken kregen.

Gerapporteerde wanpraktijken VÓÓR de adoptieprocedure (N=63)	Frequentie
Kinderhandel (vb. door weeshuis)	20
Je werd als wees opgegeven voor adoptie, zonder dat hier bewijs voor was	19
Eerste ouders gaven toestemming op basis van valse voorwendselen	17
Eerste ouders gaven geen schriftelijke toestemming	11
<i>Fouten in documenten</i>	8
Eerste ouders werden onder druk gezet	7
Eerste ouders werden overtuigd om je op te geven voor adoptie, zonder officiële procedure	7
Ontvoering binnen de biologische familie	6
<i>Niet duidelijk wat fout liep, nog zoekende</i>	2
Ontvoering buiten biologische familie	1
<i>Verbleef in weeshuis niet ter adoptie</i>	1

Tabel 2: Gerapporteerde frequentie wanpraktijken voor adoptieprocedure

Een respondent vermeldde hierover:

‘[Op documenten werd ik] aangegeven als vondeling van in een ongeval overleden onbekende ouders onder [een] andere naam terwijl ik ondertussen mijn geboorteakte en familie terugvond. Dossiers werden gewisseld bij aankomst met een andere geadopteerde die met hetzelfde vliegtuig meekwam om vertraging door fout te vermijden. Geboorteakte in België kon pas na mijn 18 jaar geregulariseerd worden.’

Tijdens de adoptieprocedure zelf rapporteerden onze respondenten wanpraktijken die voornamelijk gesitueerd zijn rond problematische dossiers. Hier werden diverse problemen aangekaart: vage of tegenstrijdige dossiers (27), foutieve informatie in de dossiers (24) en onzorgvuldigheden in de procedure (18) werden door de respondenten veelvuldig aangehaald. Daarnaast bleek, net zoals vóór de adoptieprocedure, ook tijdens de procedure dat de eerste ouders onvoldoende geïnformeerd werden over de adoptieprocedure (24). Naast foutieve, tegenstrijdige en onvolledige adoptiedossiers bleek bij 11 respondenten ook sprake te zijn van vervalsing van de geboorteakte. Daarnaast werden misleiding (7) en valse voorwendselen (6) aangehaald.

Verder gaven respondenten aan dat er onduidelijkheden bestaan over wat er precies is misgelopen (2), dat de eerste ouders niet op de hoogte waren (2), dat *'adoptieouders niet geschikt waren'* (door mentale/fysieke beperkingen) (1) of dat adoptieouders plots een bedrag moesten betalen dat niet was overeengekomen (1).

Gerapporteerde wanpraktijken TIJDENS de adoptieprocedure (N=61)	Frequentie
Het adoptiedossier bevatte tegenstrijdigheden, de informatie was vaag of niet specifiek	27
Er was sprake van een adoptiedossier, maar deze bevatte foutieve informatie	24
De eerste ouders werden onvoldoende geïnformeerd over hun rechten, plichten en de procedures	24
Onzorgvuldigheden in de adoptieprocedure	18
De geboorteakte werd vervalst (bv. De adoptieouders werden genoteerd als eerste ouders)	11
Je werd voorgesteld ter adoptie in plaats van een ander kind binnen een lopend dossier	7
Valse voorwendselen (bv. Aan je eerste ouders werd gezegd dat je overleden was)	6
Er was geen adoptiedossier	5
<i>De eerste ouders waren niet op de hoogte</i>	2
<i>Niet duidelijk wat mijn verhaal is</i>	2
Je werd naar een ander land gestuurd dan volgens de overeenkomst	2
<i>Adoptieouders waren niet geschikt (mentale en fysieke beperking)</i>	1
<i>Adoptieouders moesten bedrag betalen dat niet overeengekomen was</i>	1

Tabel 3: Gerapporteerde frequentie wanpraktijken tijdens adoptieprocedure

Na de adoptieprocedure situeerde een groot deel van de wanpraktijken zich rond de adoptiegezinnen, met misbruik binnen het adoptiegezin (23), alsook economische uitbuiting (3) en het achterhouden van informatie (10) door adoptieouders. Verder kunnen de wanpraktijken geclusterd worden rond de (moeizame) zoektocht naar informatie door geadopteerden zelf. Hierbij botsten ze op een gebrek aan ondersteuning van (20) of achterhouden van informatie door adoptieouders (10), gebrekkige medewerking in het land van herkomst (15), hoge prijzen voor zoektochten naar familie (13), en een meer algemene moeilijke zoektocht naar informatie (6). Twee respondenten gaven bijkomend aan dat er een gebrek aan nazorg door adoptiediensten was, hetgeen mogelijk verbonden is aan de eerstgenoemde wanpraktijken binnen het adoptiegezin.

Gerapporteerde wanpraktijken NA de adoptieprocedure (N=61)	Frequentie
Er is/was sprake van misbruik binnen het adoptiegezin (fysiek, mentaal of seksueel misbruik, verwaarlozing,...)	23
Adoptieouders ondersteunden de zoektocht naar het gezin van herkomst niet	20
Centrale autoriteit in geboorteland helpt/hielp niet bij opvragen dossier/zoeken naar eerste ouders	15
Hoge prijs voor zoektochten door vb. Adoptiediensten	13
Adoptieouders hadden weet van de wanpraktijken, maar hielden informatie achter	10
<i>Moeilijke zoektocht naar informatie</i>	6
Er is/was sprake van economische uitbuiting binnen het adoptiegezin	3
<i>Gebrek aan nazorg door adoptiediensten</i>	2
<i>Informatie werd achtergehouden door rechtbank</i>	1

Tabel 4: Gerapporteerde frequentie wanpraktijken na adoptieprocedure

Zo stelden enkele geadopteerden:

‘Ik ben heel mijn opvoeding een slaaf geweest van mijn adoptievader’,

‘Adoptiegezin werd niet of te weinig bijgestaan met post-adoptie vragen, waardoor herplaatsing de enige uitweg leek.’,

‘De home [...] lacht de geadopteerde uit wanneer hij/zij de home om meer info verzoekt. De home in [plaatsnaam] zet de lokale bevolking onder druk om geen enkele info over de roots aan de geadopteerde door te geven en de geadopteerde zeker niet verder te helpen. Het is werkelijk diep triest. Het lijkt alsof iedereen het recht heeft om meer te weten over haar/zijn roots behalve de geadopteerden. Zijn wij minderwaardige mensen voor hen omdat wij geadopteerd zijn? Zij kennen hun roots wel maar gunnen het ons, geadopteerden, niet om meer te leren over onze afkomst/waar we vandaan komen/waar ons leven gestart is. Diep triest vind ik dit.’

In de vragenlijst werd gepeild naar **wie** er volgens de respondenten **verantwoordelijk** kan worden geacht voor de wanpraktijken. Hier kwamen de betrokken organiserende partijen naar voren: adoptiedienst of bemiddelaar in België (42), regering in België (33), de regering in het land van herkomst (30), de organisatie in het land van herkomst (26) en het VCA (23). Minder aan bod kwamen de adoptieouders (17), verschillen in wetgeving tussen herkomstland en België (10) en de eerste ouders (7). Bijkomende antwoorden van respondenten waren: de algemene mentaliteit rond adoptie (1), Kind en Gezin (1), en algemeen hulpverleningsinstanties (1).

Verantwoordelijke(n) voor de wanpraktijken? (N=64)	Frequentie
Adoptiedienst of bemiddelaar in België	42
Regering in België	33
Regering in land van herkomst	30
Organisatie in land van herkomst	26
Vlaams Centrum voor Adoptie (VCA)	23
Adoptieouders/familie	17
Verschil in wetgeving tussen land van herkomst en België	10
Eerste ouders/familie	7
<i>Algemene mentaliteit over adoptie</i>	1
<i>K&G</i>	1
<i>Hulpverleningsinstanties</i>	1

Tabel 5: Perceptie op verantwoordelijke voor wanpraktijken

Zo gaf een respondent aan:

‘Het systeem is niet oké, de kerk en stichtingen handelden in opdracht van regeringsfunctionarissen die hun kinderen [die ze kregen] met [nationaliteit] schone vrouwen uit de weg wilden hebben.... Ik geloof niet dat de regering in [land] hier actief aan meewerkte. De Belgische regering heeft echter geen kritische vragen gesteld bij de praktijken. Enkele jaren geleden heeft de Belgische regering haar excuses aangeboden aan de Métissen van België, echter na de onafhankelijkheid werden nog steeds kinderen van moeders gescheiden en onder valse voorwendselen naar België gestuurd. Echter werd er nu wel gezorgd voor een officiële adoptie, en heb ik de Belgische nationaliteit ontvangen... verder ben ik samen met mijn tweelingbroer weggehaald om de kinderwens van wensouders in België te vervullen. Niet omdat mijn moeder en haar bredere familie niet voor ons kon zorgen, maar omdat er een organisatie was die ons kon wegvoeren.’

We bevroegen onze respondenten of ze **melding** hadden gemaakt van hun wanpraktijken (zie tabel 4 & grafiek 6). Hier gaven 37 respondenten aan de wanpraktijk gemeld te hebben, 27 van hen deden dit niet. Bij de vraag waar of bij wie ze deze melding hebben gedaan, kwamen zowel informele als formele netwerken naar voren. De respondenten lijken zowel bij familie en vrienden, als bij de officiële instanties hun wanpraktijken te melden: adoptieouders en familie, hulpverlener, VCA, personen/instanties in land van herkomst, adoptiedienst, juridische dienst, politie, vrienden, Steunpunt Adoptie, lid van de regering en het kinderrechtencommissariaat.

Waar wanpraktijken gemeld? (N=37)	Frequentie
Adoptieouders	24
Hulpverlener	14
Vlaams Centrum voor Adoptie (VCA)	12
Personen/instanties in land van herkomst	12
Adoptiedienst of bemiddelaar	11
Ander adoptiefamilieelid	10
Advocaat/Juridische dienst	10
Politie	5
<i>Andere (vrienden, school,...)</i>	2
Steunpunt Adoptie	2
Lid van de regering	2
Kinderrechtencommissariaat	1

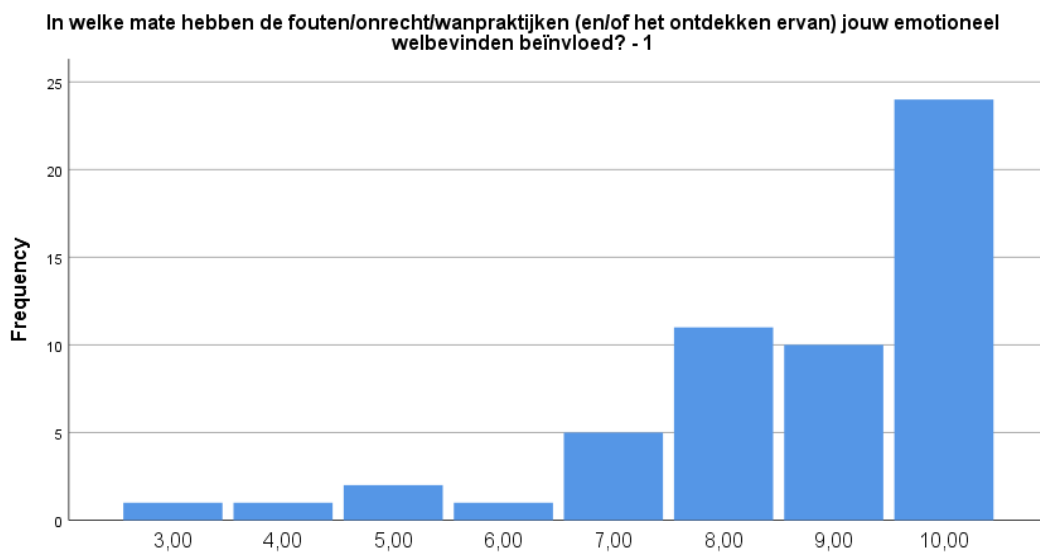
Tabel 6: Plaats van melding wanpraktijken

Zes respondenten gaven aan dat ze volgens hun beleving **erkenning** ontvingen voor de ervaren wanpraktijken, dit bij de rechtbank, een adoptiedienst, Steunpunt Adoptie of bij kennissen. 55 respondenten ontvingen echter geen erkenning, enkelen gaven hierbij uitleg dat de feiten verjaard zouden zijn of dat het onderzoek nog lopende is.

Om inzage te krijgen in de impact van de wanpraktijken (of ontdekking ervan) op het **emotioneel welbevinden** van de respondenten werd in de vragenlijst een 10-puntenschaal voorzien. Hier gaven respondenten een gemiddeld score van 8,6 (0: geen invloed op het emotioneel welbevinden en 10: sterke invloed op het emotioneel welbevinden). We kunnen hieruit afleiden dat de invloed op het emotioneel welbevinden bij de respondenten **hoog** ligt.

Grafiek 7: Mate van impact wanpraktijken op emotioneel welbevinden

Naast het bevragen van de impact op het emotioneel welbevinden via een schaal, peilden we ook naar de aard van de emotionele zorgen. Er werd gevraagd naar de ervaren problemen in het verleden en in het heden (zie tabel 7). In de tabellen valt op te merken dat het aantal antwoorden in de frequentietabel erg groot is. We zien hier dat menig respondent veel van de antwoordmogelijkheden heeft aangeduid, en dus multipale emotionele problemen ervaart en rapporteert, zowel in het verleden als in het heden. Daarnaast is ook te zien dat het voorkomen van emotionele problemen in het verleden en het heden redelijk gelijklopend zijn. Hieruit valt af te leiden dat de als meervoudig ervaren problemen doorheen de tijd lijken aan te houden.

Het soort ervaren problemen wat betreft emotioneel welbevinden als het gevolg van de wanpraktijken (of het ontdekken ervan) situeren zich rond: identiteit (38 verleden/30 heden), hechting (31/23), negatief zelfbeeld (30/19), depressieve klachten (26/25), relationele/ sociale moeilijkheden (26/20) en problemen met intieme relaties (24/17). Verder werden ook veel stress (23/20) en angstklachten (22/16) gemeld, post-traumatische stress (17/12), gedragsproblemen (15/4), suïcidale gedachten (14/3), uitsluiting (14/6) en burn-out (13/8). Een respondent gaf mee zich vervreemd te voelen van onze maatschappij:

'[ik] ben heel anders en kan niet goed met de maatschappij mee maar toch doe ik mijn best maar [ik heb] zeker het gevoel dat ik 100 percent een alien ben.'

Ondervonden problemen met emotioneel welbevinden ten gevolge van (het ontdekken van) wanpraktijken. (N=55)	Frequentie Verleden	Frequentie Heden
Identiteitscrisis	38	30
Hechtingsproblemen	31	23
Negatief zelfbeeld	30	19
Depressieve klachten	26	15
Eenzaamheid, isolatie	26	21
Relationele/sociale moeilijkheden (vb. met vrienden, familie, partners)	26	20
Problemen met intieme relaties (vb. Seksualiteit, affectie)	24	17
Stress	23	20
Angstklachten	22	16
Posttraumatische stress	17	12
Gedragsproblemen	15	4
Suïcidale gedachten	14	3
Uitsluiting	13	6
Burn-out	13	8
Verslavingsproblemen	7	2
Verdriet	1	/
Wantrouwen	/	1

Tabel 7: Voorkomen van problemen met emotioneel welbevinden in het verleden en heden.

In een vergelijkende studie van Kenny et al. (2012) maken geadopteerden, in vergelijking met niet-geadopteerde leeftijdsgenoten, op volwassen leeftijd meer melding van hechtingsproblemen, problemen met de eigen identiteit, verlatingsangst, negatief zelfbeeld, en het opvoeden van de eigen kinderen. Daarenboven toont onderzoek aan dat het voorkomen van illegale praktijken (zoals ontvoering, kinderhandel, en illegale plaatsing) een bijkomende risicofactor vormt voor het psychologisch welzijn (Lemieux, 2016; Lazzara, 2013). Er worden verscheidene problemen beschreven bij adolescenten en volwassenen die in het kader van hun adoptie ontdekten ontvoerd te zijn geweest, waaronder boosheid, rebellie, verlatingsangst, hechtingsproblemen, het herbeleven van – mogelijke – vroegkinderlijke trauma's en psychologische klachten (Baggis & Pallini, 2020) waaronder: psychosomatische stoornissen (Jurczuk, 2015); verslaving (Ambrosino, et al., 2012); verlatingsangst, vertrouwensproblemen (Widmer, 2018); angststoornissen en ten slotte, zelf-gerapporteerde identiteitscrisis (Gandsman, 2009) (zie deel literatuurstudie, Vanspauwen, Sermijn & Loots). Deze bevindingen zien we duidelijk in ons onderzoek terugkomen.

De **praktische problemen** waar geadopteerden gewag van maakten waren: geen toegang tot gegevens van familie in herkomstland (34/26), geen geldige geboorteakte (23/18), onvoldoende financiële middelen om hulp te raadplegen (18/16), en problemen op studie- of werkgebied (18/9). Betreffende problemen met studies en op professioneel vlak, gaven respondenten verdere uitleg. Hierbij ging het over geen financiële steun te krijgen om studies aan te vatten of af te maken, geen hogere studies mogen/kunnen aanvatten, zelsabotage, doelloosheid en de complexiteit van de combinatie werk en studies. Aanvullend vernoemde iemand problemen in het verleden met het bekomen van een nationaliteit. Betreffende praktische problemen in het heden, werd bijkomend aangeduid: onvoldoende financiële middelen om biologische familie op te zoeken in land van herkomst en het gebrek aan erkenning van adoptie in het land van herkomst.

Over het algemeen valt bij praktische problemen (heden en verleden) op te merken dat dit vooral om administratieve moeilijkheden en een gebrek aan financiële middelen gaat.

Praktische problemen ten gevolge van de wanpraktijken	Frequentie VERLEDEN (N=56)	Frequentie HEDEN (N=52)
Geen toegang tot gegevens van familie in het land van herkomst	34	26
Geen geldige geboorteakte	23	18
Onvoldoende financiële middelen om (juridische, psychologische, tolk,...) hulp te raadplegen	18	16
Problemen met studies/op professioneel vlak	18	9
<i>Problemen met nationaliteit</i>	1	/
<i>Onvoldoende financiële middelen om familie in land van herkomst te bezoeken</i>	/	1
<i>Adoptie niet erkend in land van herkomst (2 identiteiten)</i>	/	1

Tabel 8: Praktische problemen ervaren door wanpraktijken in het verleden en heden

2.3. Hulp en ondersteuning

In dit deel wordt een overzicht gegeven van de gezochte en ontvangen hulp en welke bijkomende noden er verder nog leven bij de bevraagde geadopteerden.

43 respondenten gaven aan dat de wanpraktijken een aanleiding zijn geweest om **hulp of ondersteuning** te zoeken. De gemiddelde leeftijd waarop voor het eerst hulp werd gezocht was 26 jaar (jongste: kleuterleeftijd, oudste: 63 jaar). Het soort gezochte hulp was vooral psychologisch (32),

maar ook medisch (11), administratief (10) en juridisch (10). Verschillende respondenten gaven aan dat ze hulp zochten en vonden bij andere geadopteerden (het samen oprichting van een vzw, steun en contact met elkaar, lotgenotencontact). Betreffende hun gevoel geholpen te zijn gaven respondenten op een schaal van 0 (helemaal niet) tot 10 (heel veel geholpen) een gemiddeld score aan van 5,7. 13 respondenten gaven aan op moment van invulling de vragenlijst nog steeds professionele hulp te ontvangen.

Respondenten gaven bijkomend aan **nood** te hebben aan herstelacties, erkenning en praktische, juridische en financiële ondersteuning.

Bijkomende ervaren noden (N=55)	Frequentie
Publieke en/of politieke acties in kader van herstel	37
Publieke en/of politieke erkenning voor wanpraktijken in het verleden	35
Financiële en/of praktische ondersteuning voor reizen naar het land van herkomst	33
Financiële compensatie voor psychosociale ondersteuning	31
Financiële en/of juridische ondersteuning voor het in orde brengen van officiële documenten	22

Tabel 9: bijkomende ervaren noden

Hier werd bijkomend aangegeven de nood aan praktische hulp bij zoektocht/opvragen dossier, onderzoek naar wanpraktijken, de mogelijkheid tot naamswijziging en sensibilisering rond adoptie, of zoals een respondent het benoemt:

‘een antiracisme beleid... We zullen nooit als Belg gezien worden.’

Er werd gevraagd welke personen of instanties in hun noden iets zouden kunnen betekenen. Hier werd zowel het land van herkomst als de Belgische overheid overwegend aangeduid als belangrijke actor.

Personen of instanties die hier iets in zouden kunnen betekenen (N=55)	Frequentie
Overheid in land van herkomst	42
Belgische of Vlaamse overheid	41
Vlaams Centrum voor Adoptie (VCA)	35
Organisatie in land van herkomst	31
Adoptiedienst of bemiddelaar in België	28
Adoptieouders	18
Eerste ouders	16

Tabel 10: Instanties die iets aan de noden zouden kunnen doen

De vragenlijst werd afgesloten met een open vraag naar **wat de Vlaamse overheid nog kan doen in functie van herstel van de wanpraktijken**, ondanks dat *'de tijd niet meer kan teruggedraaid worden...'*, zoals een respondent het zelf verwoordde.

De verschillende antwoorden werden gebundeld volgens de meest voorkomende thema's, namelijk **inspraak**, **erkenning**, **vergoeding**, **nazorg** en **sensibilisering**. Zo leek **inspraak** in het herstel centraal te staan. De respondenten gaven de nood aan om inspraak te krijgen in hoe dit herstel eruit zou moeten zien. **Erkenning** voor de wanpraktijken speelt daarin een belangrijke rol. Hierbij werd gedoeld op de publieke erkenning van de gebeurde wanpraktijken maar ook op financiële **vergoeding**. De respondenten gaven aan dat de Vlaamse overheid hier zou kunnen bijdragen door een billijke vergoeding voor psychologische hulp, juridische ondersteuning en de praktische zoektocht naar hun herkomstfamilie (bijvoorbeeld reisvergoeding en logistieke ondersteuning). Meer administratieve voorstellen werden ook gedaan, zoals de mogelijkheid tot vergemakkelijking van naamswijziging, het opzetten van diplomatieke samenwerking met herkomstlanden om de zoek-tocht te faciliteren maar ook het leggen van diplomatieke druk op regeringen en organisaties in de herkomstlanden. Sommige respondenten pleitten voor het uitbouwen van **nazorg** voor adoptie-gezinnen en het verhogen van de kwaliteit van bestaande nazorg. Ook werd het verbeteren van screening van adoptiegezinnen vermeld. Op strafrechtelijk gebied werd gedacht aan sancties en geldelijke boetes bij het niet naleven van de adoptiewetgeving. Op maatschappelijk vlak zou er volgens de geadopteerden ingezet moeten worden op **sensibilisering** rond transnationale adoptie, zowel in de Belgische maatschappij (bijvoorbeeld media) als in het land van herkomst. Er waren echter ook stemmen die pleitten voor het stopzetten van transnationale adoptie en de noodzaak het te erkennen als kinderhandel.

Een respondent verwoordde het volgende:

‘Erkennen dat er wanpraktijken gebeurd zijn, en bij welke instanties. Op die manier kan men nagaan welke fouten er precies gebeurd zijn en bij wie. Deze enquête is een eerste stap. Maar er is nog een lange weg te gaan. Ik ben niet tegen adoptie maar ik ben voor TRANSPARANTIE en JUISTE informatie in de adoptiedossiers. Een financiële bijdrage bij een eventuele zoektocht is een minimum en een lijst van betrouwbare contactpersonen in het land van herkomst zou zeker nuttig kunnen zijn. Zo krijgen geadopteerden het gevoel dat ze ondersteund worden en dat ze niet altijd het slachtoffer moeten zijn van keuzes die anderen voor hen hebben gemaakt in het verleden.’

3. Conclusie

Bovenstaande bevindingen bieden een eerste exploratief beeld van wat er leeft bij geadopteerden die wanpraktijken ervaren. Voor velen van hen is dit een beladen thema. Om verschillende redenen kon niet elke geadopteerde die wanpraktijken ervaren, bereikt en dus gerepresenteerd worden met deze vragenlijst.

Onze respondenten gaven aan dat er zich zowel vóór, tijdens als na hun adoptieprocedure verschillende vormen van wanpraktijken voordeden. Vóór de adoptieprocedure situeerden de wanpraktijken zich voornamelijk rond kinderhandel en de eerste ouders. Hier werden situaties gemeld van opgegeven te zijn als wees zonder bewijs, eerste ouders die onder valse voorwendselen tot adoptie instemden of zelfs geen toestemming gaven. Tijdens de adoptieprocedure gingen het merendeel van de gerapporteerde wanpraktijken over de dossiers met tegenstrijdige, onvolledige, vage en foute informatie. Daarnaast werden eerste ouders misleid of onvoldoende geïnformeerd over hun rechten tijdens de procedure. Verder kwamen ook onzorgvuldigheden in de procedure zelf en vervalsing van de geboorteakte meermaals aan bod. Na de adoptieprocedure situeert het merendeel van de gerapporteerde wanpraktijken zich binnen de adoptiegezinnen. Zo werd veel-vuldig misbruik in het adoptiegezin gemeld, maar ook het gebrek aan ondersteuning in hun zoek-tocht naar hun herkomst zowel door de adoptiefamilie, als door instanties in het herkomstland. Daarnaast kwamen o.a. de hoge prijzen van dergelijke zoektochten hier aan bod.

De resultaten maken prominent duidelijk dat respondenten last hebben van meerdere problemen betreffende hun emotioneel welbevinden. Ook gaven ze praktische (bijvoorbeeld informatie vinden), juridische (bijvoorbeeld problemen met geboorteaktes) en financiële (bijvoorbeeld kosten van

rootsreizen) problemen aan. Verschillende respondenten zochten naar hulp, voornamelijk psychologisch maar ook medisch en juridisch. Velen zitten echter nog steeds met onvervulde noden. De resultaten geven weer dat verdere inspraak, erkenning, vergoeding, nazorg en sensibilisering hier als betekenisvol zouden kunnen ervaren worden.

Om ethische redenen, konden we enkel respondenten boven achttien jaar betrekken. Hoewel dit betekent dat heel wat gegevens reeds twee decennia oud zijn en in tussentijd het adoptielandschap en de bijhorende regelgeving verder evolueerde, tonen ook meer recente gebeurtenissen gelijkaardige wanpraktijken aan, bijvoorbeeld in Congo of Ethiopië (stopzetting adopties uit Ethiopië in 2017). Bovendien zijn bepaalde problemen ook inherent aan transnationale adoptie op zich, zoals de impact van ontworteling en de ervaringen van discriminatie en racisme in de samenleving. Uit dit rapport vallen, ook binnen het huidig adoptielandschap, belangrijke aandachtspunten te formuleren omtrent verdere preventie van wanpraktijken (bijvoorbeeld bij kanaalonderzoek, screeningbeleid van wensouders, nazorg) en omtrent herstel en ondersteuning aan geadopteerden en adoptie-gezinnen, maar ook aan de eerste ouders en gemeenschappen in landen van herkomst. Aandacht voor eerste ouders blijft een heikel punt binnen de adoptieprocedure, uit de bevraging blijkt hoe kwetsbaar hun positie is, en dat veel van de wanpraktijken betrekking hebben op het misleiden van de eerste ouders of ontvoeren of onwettig weghalen van hun kinderen.

4. Bijkomende bemerkingen en verder onderzoek

De bevindingen tonen aan dat er nog heel wat te onderzoeken valt. Bij het verspreiden van de vragenlijst ontvingen we feedback wat betreft de scheiding Vlaanderen en Wallonië,⁸ waarbij geadopteerden het een te abstracte indeling vonden voor rapportage. Verschillende kandidaten wilden graag participeren, maar kwamen niet in aanmerking omdat hun adoptie via een Waalse organisatie verliep.

Daarnaast ontvingen we van (kandidaat-)adoptieouders ook een vraag naar het in kaart brengen van wanpraktijken bij binnenlandse adoptie.

Gezien transnationale adoptie socio-historisch ook zijn specificiteit kent in de koloniale context van België, kan het alsmede interessant zijn hier meer gericht onderzoek te doen rond adoptie en pleegvoogdij ten gevolge van transnationale verplaatsingen van 'metissen' van de Belgische

---

⁸ Pas in 1987 werd adoptie een bevoegdheid van de gemeenschappen (Wet van 27 april 1987 tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende de adoptie).

kolonisatie (bijvoorbeeld Congo, Burundi, Rwanda). Dit kwam in deze vragenlijst niet specifiek aan bod.

Voor verder onderzoek zou het tevens interessant zijn kinderen en jongeren (onder 18 jaar) te bevragen, en/of adoptieouders van recentere geadopteerden. Een (vergelijkende) studie met geadopteerden die geen wanpraktijken ervaarden lijkt essentieel om de gevolgen van wanpraktijken en adoptie naast elkaar te kunnen leggen. Daarnaast toonden bevindingen aan dat wanpraktijken niet enkel rechtstreeks betrekking hebben op geadopteerden, maar ook op de eerste ouders en gezinnen. Onderzoek rond de gevolgen van (wanpraktijken bij) transnationale adoptie voor eerste ouders, gezinnen en gemeenschappen in het land van herkomst is evenzeer van belang. Deze zijn vaak namelijk de bakermat van (wanpraktijken bij) transnationale adoptie. In de context van transnationale adoptie hebben ontvangende landen dan ook verantwoordelijkheden naar hoe het over de grenzen heen verloopt.

REFERENTIES

- Ambrosino M., Frola M., Nuñez V., & Gómez M. (2009) Supresión de identidad en niños apropiados ilegalmente. Análisis del material televisivo “Televisión por la identidad”. In: I Congreso Internacional de Investigación y Práctica Profesional en Psicología XVI Jornadas de Investigación Quinto Encuentro de Investigadores en Psicología del MERCOSUR, Facultad de Psicología – Univesidad de Buenos Aires, Buenos Aires, 38–40. <https://www.academica.org/000-020/584>
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469–480.
- Baglietto, C. (2016). *Responding to illegal adoptions: A professional handbook*. ISS (International Social Service).
- Baggis, C., & Pallini, S. (2020). Traumatic Experiences of the Living Disappeared in Argentina: A Review. *Child psychiatry and human development*.
- Gandsman, A. (2009) “Do You Know Who You Are?” radical existential doubt and scientific certainty in the search for the kidnapped children of the disappeared in Argentina. *Ethos* 37:441–465. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1352.2009.01068.x>
- Hamilton, S.F., & Hamilton, M.A. (2009). The transition to adulthood: Challenges of poverty and structural lag. In R.M. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology: Vol. 2. Contextual influences on adolescent development*, (3rd ed., pp. 492-526). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Jurczuk, M. (2015) Un análisis del trabajo de equipos asistenciales de salud mental que acompañan a los hijos de desaparecidos en el proceso de restitución de su identidad en Buenos Aires/An analyzis of mental health teams that work with the appropriated children of the desaparecidos throughout the judicial identity restitution process in Buenos Aires. Independent Study Project (ISP) Collection. 2120. https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/2120
- Kenny, P., Higgins, D., Soloff, C., & Sweid, R. (2012). Past adoption experiences: National research study on the service response to past adoption practices. *Melbourne: Australian Institute of Family Studies*.
- Lazzara, M. J. (2013). Kidnapped memories: Argentina's stolen children tell their stories. *Journal of Human Rights*, 12(3), 319-332.

- Lemieux, J. (2016). Psychosocial considerations. In Baglietto C, Cantwell N, Dambach M (Eds.) (2016). *Responding to illegal adoptions: A professional handbook* (pp. 45-81). Geneva, Switzerland: International Social Service.
- Ter Meulen, G., Smeets, D., Juffer, F. (2019). The relation between adult adoptees' feelings about relinquishment, adoption and satisfaction with life. *Adoption & Fostering*, 43(2), 192-209.
- Widmer, V. (2018). Identidad y filiación. Niños desaparecidos durante la dictadura argentina: Una clínica de la singularidad. Letra Viva, Buenos Aires, Argentina.